

**İki Ortadoğu Ülkesinin Karşılaştırmalı Eğitim Sistemi:
Türkiye ve İran**
**Comparative Education System of Two Middle Eastern Countries:
Turkey And Iran**

Yazar Bilgisi/ Author Information

Hatice ÇAĞLIYAN

 Milli Eğitim Bakanlığı, Isparta/Türkiye, hatcagliyan@gmail.com

Makale Bilgisi/ Article Info

Makale Türü/ Article Type : İnceleme Makalesi / Review Article
Geliş Tarihi/ Received : 23.05.2024
Kabul Tarihi /Accepted : 15.04.2025
Yayın Tarihi/Published : 14.05.2025

Atıf / Cite

Çağlıyan, H. (2025). İki Ortadoğu ülkesinin karşılaştırmalı eğitim sistemi: Türkiye ve İran. *EDUCATIONE*, 4(1), 1-35.

Özet

Literatürde var olan karşılaştırmalı eğitim analizleri daha çok batılı ve gelişmiş ülkeler ile Türkiye arasında yapılmıştır. Bu çalışma ise gelişmekte olan iki Ortadoğu ülkesi Türkiye ve İran üzerine odaklanılarak yapılmıştır. Her alanda yoğun ilişkiler içerisinde olduğumuz İran'ın eğitim sistemi yeterince bilinmemektedir. Bu durumlar karşılaştırmalı eğitim araştırmalarının önemli ve gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve İran Devletlerinin eğitim sistemlerini önceden belirlenmiş bir çerçevede tüm yönleriyle analiz etmek, araştırmak ve tespit etmektir. Bu çalışma doküman analizi tekniği ile yapılmıştır. Tespitler sonucunda Türkiye ve İran eğitim sistemlerinin birçok yönden farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Karşılaştırmalı eğitim, Türkiye eğitim sistemi, İran eğitim sistemi.*

Abstract

The existing comparative education analyses in the literature have mostly been conducted between western and developed countries and Turkey. This study, on the other hand, focuses on two developing Middle Eastern countries, Turkey and Iran. The education system of Iran, with which we have intensive relations in every field, is not sufficiently known. These situations emphasise the importance and necessity of comparative education research. The aim of this study is to analyse, research and determine the education systems of Turkey and Iran in a predetermined framework in all aspects. This study was conducted with document analysis technique. As a result of the findings, it has been observed that the education systems of Turkey and Iran differ in many aspects.

Keywords: *Comparative education, Turkish education system, Iranian education system.*

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Turkey and Iran have been in a relationship in terms of trade, education and tourism for centuries due to their historical past, common values and geographical location. It is likely that there are differences as well as similarities in the education systems of these border neighbouring countries. Turkey and Iran have shared 560 km border for nearly 400 years. The fact that the official religions of Turkey and Iran are Islam has further affected the rapprochement between the two countries.

The relations between Turkey and Iran are friendly within the framework of dialogues and high-level visits and it is observed that the aim is to further develop neighbourly relations. The societies of the two countries have close linguistic, cultural and literary backgrounds. The cultural and economic interaction between Turkey and Iran is also remarkable. In Tehran, there is a school called Tehran Turkish Primary School affiliated to the Ministry of National Education of the Republic of Turkey. The aim of this school is to educate the children of the citizens of the Republic of Turkey in Tehran in line with the basic principles and objectives of our national education by comprehending the subtleties of our Turkish language (Republic of Turkey Ministry of National Education, Abroad-Iran). An increasing number of Iranian students come to Turkey every day to receive undergraduate or postgraduate education.

The existing comparative education analyses in the literature are mostly made between western and developed countries and Turkey. This study, on the other hand, focuses on two developing Middle Eastern countries, Turkey and Iran. The education system of Iran, with which we have intensive relations in every field, is not sufficiently known. These situations emphasise the importance and necessity of comparative education research. The aim of this study is to analyse, investigate and determine the education systems of Turkey and Iran in all aspects.

Method

This study was conducted in the document/document analysis technique in qualitative method. Document analysis technique involves the analysis of printed and written texts and documents used in obtaining and identifying data to achieve the purpose of the study. In this study, firstly, data were collected through document analysis and document analysis. In the study, articles, books, publications of ministries and institutions, laws, legislation, regulations, theses and some websites related to Turkish and Iranian education systems were used.

Findings

Following the Islamic Revolution, the Iranian education system, like many other sectors, underwent significant transformations. Educational policies have been shaped within an Islamic framework. Schools for boys and girls are segregated. Female teachers are designated for girls, and male teachers for boys. From primary school onwards, girls are required to wear headscarves. Both teachers and students must wear black clothing in schools. The overall objective of the nation's education system is to bring individuals closer to Allah.

Post-revolution, the literacy rate of the population has increased significantly. The enrollment rate of women in universities has increased twentyfold. According to the latest educational program, kindergarten is not mandatory; primary education lasts six years, and secondary education is divided

into two stages, also totaling six years. The first three years of secondary education are compulsory, whereas the second stage is not. Those who wish to continue to university must undergo a one-year preparatory education before entering university. After this one-year period, they take the Concours exam, and the top-performing students are eligible to choose engineering and medical fields.

In Iran's teacher training policy, teacher candidates must study in teacher training departments at universities for four years, followed by in-service training. There is no specific department for training school administrators in Iranian universities. Teachers can become principals. Principals are selected from among the vice-principals. Once they become principals, they are required to participate in-service training. After completing this training, there is an additional mandatory 60 hours of annual training. Male principals are chosen for boys' schools, and female principals for girls' schools.

The supervision of education in Iran is centralized and conducted by the Ministry of Education. Supervisors must be married, refrain from alcohol or prohibited substances, and exhibit moral behavior.

In terms of education financing, Iran is below the global average. Education is free up to the second stage of secondary education. At the second stage, some expenses may require financial contributions.

Results and Discussion

In this study, the education systems of Turkey and Iran, two neighboring countries with strong relations, are examined, highlighting their similarities and differences. The educational systems of Turkey and Iran are based on different ideological foundations. Despite these differing ideologies, the ultimate goal of both countries can be seen as the cultivation of individuals with universal qualities. The Islamic Revolution of 1979 in Iran led to the dismantling and reformation of the Iranian education system and its ideologies. The new regime adopted national and Islamic principles as its ideological foundation and placed these principles at the core of the education system. The Turkish education system, on the other hand, follows a secular, nationalistic, and Kemalist path. Both countries have a centralized administrative structure.

The general objectives of the Turkish education system, which include adherence to Atatürk's principles and reforms, secularism, and coeducation, differ from those of the Iranian education system. The Iranian education system's objectives are based on the Prophet's traditions, belief in the Imams, the Quran, and the concept of Velayat-e Faqih, making it distinct from the Turkish system. However, the education systems of Iran and Turkey show similarities in terms of their scientific approach, nationalism, social justice in education, spiritual and cultural values, societal and personal development, and compulsory basic education. Compulsory education lasts 12 years in Turkey, whereas it is 9 years in Iran. There is no coeducation in Iran, where schools are segregated by gender, while Turkey maintains a coeducational system.

Both countries face systemic issues in teacher training, employment, and the selection of administrators. Overall, the data indicate that there are both similarities and differences between the education systems of Turkey and Iran.

GİRİŞ

Tarih boyunca farklı toplumlar çeşitli nedenlerle birbirleriyle hep bir etkileşim ve iletişim halinde olmuşlardır. Günümüzde bu iletişim ve etkileşim daha yoğun olabilmektedir. Ülkelerin birbirleri ile sınır komşusu olmaları bu etkileşimin daha da artmasına sebep olmaktadır. Türkiye ve İran tarihi geçmişleri, ortak değerlere sahip olmaları, coğrafi konumlarından dolayı yüzyıllardır ticari, eğitim ve turizm açısından bir ilişki içerisinde olmaları (Keskin, 2004). Sınır komşusu olan bu ülkelerin eğitim sistemlerinde benzerliklerin olması kadar farklılıkların da olması muhtemeldir. Bu benzerlikleri ve farklılıkları anlayabilmemizde bize yardımcı olacak bilim ise karşılaştırmalı eğitimidir. Ülkelerin eğitim sistemlerini sadece o ülkenin iç dinamikleri etkilemez, dış dinamiklerin ve politikaların da bu eğitim sistemleri üzerinde etkileri bulunmaktadır. İnsan olmanın bir gereği olan etkileşimin, odak noktası insan olan eğitim sisteminde var olmaması düşünülemez. Karşılaştırmalı eğitimin ana sebeplerinden bir tanesi, çeşitli ülkelerde eğitimi etkileyen faktörlerin gelişimlerini inceleyerek etkili uygulamaların diğer ülkelerin eğitim politikalarına katkı sağlamasına yardımcı olmaktır (Erdoğan, 2003, s. 1-3).

Türkiye ve İran 560 km'lik sınırı 400 yıla yakındır paylaşmaktadır. İki ülke 1639'da imzaladıkları Kasr-ı Şirin Antlaşması ile sınırlarını belirlemişler ve bu sayede iletişimlerini daha istikrarlı sürdürmeye devam etmişlerdir. Türkiye ve İran'ın resmi dinlerinin İslam olması iki ülke arasındaki yakınlaşmayı daha da etkilemiştir. Türkiye'nin İran'da büyükelçiliği ve başkonsoloslukları bulunurken, İran'ında Türkiye'de büyükelçiliği ve başkonsoloslukları bulunmaktadır. Türkiye ve İran ilişkileri diyaloglar ve üst düzey ziyaretler çerçevesinde dostça yürütülmektedir ve komşuluk ilişkilerinin daha da geliştirilmesinin hedeflendiği gözlemlenmektedir. İki ülke toplumunun birbirine yakın dil, kültür ve edebiyat geçmişleri bulunmaktadır. Türkiye ile İran arasındaki kültürel ve ekonomik etkileşim de dikkat çekmektedir. İran'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı her geçen gün artmaktadır. Türkiye ve İran ticareti 2001'de 1.6 milyar dolarken, 2012'de 22 milyar dolara çıkmıştır (Al Jazeera Turk, 2014). Tahran'da Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Tahran Türk İlkokulu adında bir okul bulunmaktadır. Bu okulun amacı Tahran'da bulunan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının çocuklarını milli eğitimimizin temel ilke ve amaçları doğrultusunda, Türkçemizin inceliklerini kavrayarak yetiştirmektir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024). Her geçen gün sayıları artan birçok İranlı öğrenci, lisans veya lisansüstü eğitim almak için Türkiye'ye gelmektedirler. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nin (ÖSYM) verilerine göre, 2009 yılı raporunda 975 İranlı öğrenci

yer alırken, üç yıl sonraki 2012 raporunda bu sayı 1488 olmuştur (Korkut-Owen vd., 2013).

Literatürde var olan karşılaştırmalı eğitim analizleri daha çok batılı ve gelişmiş ülkeler ile Türkiye arasında yapılmıştır. Bu çalışma ise gelişmekte olan iki Ortadoğu ülkesi Türkiye ve İran üzerine odaklanılarak yapılmıştır. Siyasi, ticari, ekonomi, turizm, kültür ve eğitim gibi alanlarda yoğun ilişkiler içerisinde olduğumuz (Keskin, 2004) İran'ın eğitim sistemi hakkında literatürde sınırlı sayıda kaynak yer almaktadır. Bu sebepten dolayı konu araştırmaya değer bulunmuştur. Karşılaştırmalı Eğitim, farklı toplumlarda, ülkelerde ve tarihsel dönemlerde uygulanan eğitim sistemlerini ele alarak, bu sistemlerin benzerlik ve farklılıklarını inceleyen ve bu incelemelerden eğitim teorisi, pratiği, eğitim politikası, planlaması ve reformları konusunda faydalanmayı amaçlayan bir alandır (Ergün, 1985). Karşılaştırmalı eğitim araştırmaları, ülkelerin karşılaştıkları sorunlara çözüm bulurken, benzer zorluklarla yüzleşmiş diğer ülkelerin deneyimlerinden yararlanmalarını sağlamaktadır (Tatlı ve Adıgüzel, 2012). Karşılaştırmalı Eğitim, belirli bir coğrafi bölgedeki veya farklı toplumların eğitim sistemlerini, belirlenmiş ilgi noktaları doğrultusunda analiz eder, ortak kriterler çerçevesinde değerlendirir ve benzerlikler ile farklılıkları ortaya koymaktadır. Ancak, bu sürecin bilimsel olabilmesi için standart değerlendirme ölçütleri ve ortak ilgi alanlarının belirlenmesi gerekmektedir. Karşılaştırmalı Eğitim, normatif bir bilim dalı olmadığından, ele aldığı olgular hakkında değer yargısında bulunmaktan kaçınmaktadır (Ergün, 1985). Karşılaştırmalı eğitimde yaygın olarak kullanılan yaklaşımlar arasında yatay yaklaşım, dikey yaklaşım, örnek olay incelemesi ve problem çözme yer almaktadır. Bu çalışmada da kullandığımız yatay yaklaşım, incelenen ülkelerin eğitim sistemlerinin bileşenlerini bağımsız olarak ele almaktadır. Daha sonra, bu sistemler arasındaki ortak ve farklı yönler belirlenmektedir (Yıldırım ve Türkoğlu, 2018). Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve İran Devletlerinin eğitim sistemlerini politika, amaç, sistem yapısı, iki ülkenin eğitim sistemlerindeki benzerlikler ve farklılıklar açısından araştırmaktır. Bu problem durumuna bağlı olarak alt problemler şunlardır:

- i. İran'ın eğitim politika ve amaçları nelerdir?
- ii. İran eğitim sisteminin yapısı nasıldır?
- iii. İran ve Türkiye eğitim sistemleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel yöntemde belge/doküman analizi tekniğinde yapılmıştır. Doküman analizi tekniği, çalışmanın amacına ulaşması için verilerin elde edilmesinde ve tespit edilmesinde kullanılan basılı ve yazılı metinlerin ve belgelerin analizini içermektedir (Çepni, 2007). Bu teknik anketler, görüşmeler ve katılımcı gözlemleri ile aynı oranda iyi olmakla birlikte düşük maliyete de sahiptir (Mogalakwe, 2006). Doküman analizi tekniği düşük maliyet ve zaman tasarrufu gibi avantajlarından dolayı (Bowen, 2009; Yıldırım ve Şimşek, 2013) çalışmalarda daha çok kullanılmaya başlanmıştır (Akar, 2020; Başbuğ, 2020; Çavuş, 2020; Kaya Şengün, 2020). Yıldırım ve Türkoğlu (2018) literatürdeki karşılaştırmalı eğitim çalışmalarını inceledikleri araştırmalarında, çalışmaların büyük kısmının tarama modeline dayalı olarak yapıldığını belirtmişlerdir. Çalışmaların hemen hemen tamamında nitel yöntemin benimsenmiş olup, büyük çoğunluğunda doküman incelemesinin tek başına veri toplama aracı olarak kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmada ilk olarak doküman analizi yolu ile veriler toplanmıştır. Çalışmada Türkiye ve İran eğitim sistemleri ile ilgili makaleler, kitaplar, bakanlıkların ve kurumların yayınları, kanun, mevzuat, yönetmelikler, tezler ve bazı web sitelerinden faydalanılmıştır. Araştırma aşamasında Türkçe ve İngilizce kaynaklar taranmıştır. Farsça kaynak kullanımında erişim engeli ya da dil bariyeri ile karşılaşmıştır. Doküman analizinin tamamlanması 1 senelik süreçte gerçekleşmiştir.

Nitel araştırmalarda geçerlik, bulguların doğruluğunu ifade etmektedir (Noble ve Smith, 2015) ve araçların, süreçlerin, verilerin uygunluğunu belirtmektedir (Leung, 2015). Baltacı (2019), geçerliği, araştırmacının sorunu mümkün olan en tarafsız şekilde çözme yeteneği olarak tanımlamakta ve elde edilen verilerin gerçek durumu ne kadar doğru yansıttığının önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmada bilgilerin geçerliğinin yüksek olması için yerli ve yabancı literatür taranarak veriler bir araya getirilmiş ve bilgilerin doğruluğu noktasında birbiri ile tutarlı olmasına dikkat edilmiştir. Doküman analizinin kullanımı, ek veri sağlamanın yanı sıra, olaya farklı bir perspektif kazandırabilir. Ayrıca, tek bir veri toplama yönteminin yol açabileceği olası önyargıları dengeleyerek çalışmanın güvenilirliğini artırma potansiyeline sahiptir (Patton, 2002; Saldana, 2011). Güvenirlik, zaman içerisinde araçlar ve katılımcılar üzerinde tekrar edilebilirlik anlamına gelmektedir (Baltacı, 2019; Cohen vd., 2005). Pozitivist paradigma ekseninde Krippendorff (2018) güvenilirliği, kararlılık, tekrarlanabilirlik ve doğruluk olarak ele almaktadır. Kararlılık, bir sürecin zaman içinde ne kadar sabit veya tutarlı kaldığını ifade etmektedir. Tekrarlanabilirlik, bir

sürecin farklı koşullarda, farklı konumlarda çalışan veya işlevsel olarak eşdeğer ancak farklı ölçüm araçları kullanan araştırmacılar tarafından yeniden üretilebilme derecesini ifade eden bir ölçüttür. Doğruluk ise verilerin doğruluk derecesini ifade etmektedir. Bu çalışmanın kararlılık, tekrarlanabilirlik ve doğruluk ekseninde sürdürüldüğü söylenebilir.

BULGULAR

İran'ın Coğrafi, Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı

İran konumu itibarıyla Hazar Denizi kıyısından Fars Körfezine kadar uzanmaktadır. İran dünyanın 18. büyük ülkesi olarak bilinmektedir. Doğu ve batı arasındaki koridor üzerinde bulunmaktadır. İran 7 ülke ile sınır komşusudur. Kuzeyde Türkmenistan, Ermenistan, Azerbaycan ile komşuyken, doğuda Pakistan ve Afganistan ile komşu, batıda ise Irak ve Türkiye ile komşudur. İran, aynı zamanda dünya enerji koridorunda bulunmaktadır. Dünya enerji nakliyatında Hürmüz Boğazı önemli bir yer tutmaktadır. Günlük on beş milyon varil petrol (dünyanın %20'si) bu boğazdan diğer ülkelere gönderilmektedir (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı [DAKA], 2019). Resmi dili Farsça'dır. İran'da Farslar ve Azeri Türkleri çoğunluktadır, bunun yanında Türkmenler, Araplar, Beluciler, Kaşgaylar, Lorlar, Afşarlar, Halaçlar ve Kürtler yaşamaktadır. İran'da Farsça haricinde çeşitli Türkçe lehçeleri, Beluci, Kürtçe ve Arapça konuşulmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). Ülkede yaklaşık 90 dil ve lehçenin var olduğu belirtilmektedir. Ülkenin resmi dini İslam'dır (Şia mezhebi). Para biriminin İran Liyalı olduğu belirtilmektedir ([İran \(aa.com.tr\)](http://iran.aa.com.tr)).

Dünya nüfusunun %1'ini ülkesinde bulunduran İran, dünya nüfus sıralamasında 18'inci olarak yer almaktadır. İran 1239 şehre 37.769 köye sahip olan bir ülkedir. Ülkenin toplam nüfusunun %74'ü şehirde, %26'sı kırsal kesimde yaşamaktadır. Nüfusun en yoğun olduğu ostanlar (eyaletler) İsfahan, Rezevi Horasan, Tahran ve Fars olurken, nüfusun en seyrek olduğu ostanlar uyerahmed, Simnan, Kohkiluye, İlam ve Güney Horasan'dır (İran İstatistik Merkezi, 2016). İran araştırmaları merkezi [İRAM] (2019) verilerine göre, İran'da nüfus dağılımı ve istatistikler şu şekildedir:

Tablo 1*İran Nüfus Dağılımı ve İstatistik Bilgiler*

İran Ülke Nüfusu	82.814.128
Nüfus Artış Hızı	1.24
Nüfus Yaşlanma Hızı	3.62
Genç Nüfus Oranı	%24
Okuryazar Nüfus	%87.6
Şehirleşme Oranı	%74
İşsizlik Oranı	10.8
Erkeklerde Ortalama Evlenme Yaşı	27.4
Kadınlarda Ortalama Evlenme Yaşı	23
Ailedeki Ortalama Birey Sayısı	3.4

(İran Araştırmaları Merkezi, 2019)

İran 1.648.195 km² bir alanda yerleşim gösterir. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1200 metredir. İran'ın %55'i çayır (otlak), %23'ü çöl, %14'ü ekilebilir alan ve %8'i ormanlık alandan oluşmaktadır (Food and Agriculture Organization of the United Nations [FAO]). İran'da kurak ve yarı kurak iklim özellikleri görülmektedir. Hazar Deniz'i ve çevresinde bol yağış ve ormanlık alanlar görülebilmektedir. Temmuz ayı 22-37°C ile en sıcak ay, ocak ayı ise 3-7°C ile en soğuk aydır (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2019).

İran İslam Devrimi'ni hazırlayan süreçte Şah ve Humeyni etkili olmuştur. Sonrasında Şah olacak Muhammed Rıza ve Humeyni birbirlerinin tam zıttı hayatlara sahip olmuşlardır. Muhammed Rıza varlık içinde yaşamış, İsviçre'de aristokratların çocukları ile modern okullarda eğitim almıştır (Hoveyda, 2003). Batılı eğitim almasından dolayı Muhammed Rıza gelenekselcilikten uzaklaşmıştır (Cleveland, 2008). Humeyni ise zorluklar içerisinde teyzesinin yanında büyüyen bir çocukluk geçirmiştir. Humeyni eğitimi modernlik karşıtı Ruhban sınıfından almıştır (Hoveyda, 2003). Bu farklılıklar ileride rakip olacak Muhammed Rıza ve Humeyni'nin düşünce yapısını şekillendirmiştir. 1941 yılında Muhammed Rıza babasının yerine Şah olmuştur. Şah üstesinden gelemediği bazı olaylar yüzünden 1953'te yurt dışına gitmiş sonrasında ise tekrar İran'a dönerek Şah olmaya devam etmiştir. Ancak bu süreçte otoritesi sarsılmıştır (Balkan ve Tiryaki, 2014). Şah sarsılan otoritesini düzeltmek için 1961'de yasalaştırdığı toprak devrimine ek ilaveler yapmış, kadınlara haklar vermiş ve okuma yazma seferberliğini ilerletmiştir (Ceylan, 2009). Şah bu reformların onaylanması için referandum düzenlemiş ve %98 oy ile kabul edilmiştir (Tabriz, 2004, Akt., Balkan ve Tiryaki, 2014). Bu dönemde İran'da petrol üretimi tavan yaparak dünyanın 4. petrol ülkesi konumuna yükselmişlerdir (Abrahamian, 2014). Humeyni 1960'lara kadar aktif siyasette yer almamıştır. Ancak reformlardan sonra bu

reformların İslam'da yeri olmadığını ve Amerika tarafından dayatıldığını öne sürmüştür (Taflıoğlu, 2010). Bu süreçte Şeytan Amerika söylemi halka empoze edilmiştir. Humeyni'ye göre Şah Amerika ile işbirliği içerisinde ve bu durum halkın fakirleşmesine burjuva sınıfının zenginleşmesine sebep olmuştur. Başlarda halkın yararına gibi görünen yeniliklerin gerçekte öyle olmadığı anlaşılmıştır (Ceylan, 2009). Humeyni Şah'ın dini göz ardı ederek batılı düzen kurmaya çalıştığını öne sürmüştür. Şah laik düzen kurmaya çalışırken Humeyni kendisini imanın temsilcisi olarak tanıtmaya başlamıştır (Hoveyda, 2003). Humeyni bu süreçte fetvalar vererek halkın kahramanı olma yolunda ilerlemiştir. Şah Humeyni'yi sürgüne gönderse de halkçı söylemleri ve fetvalarından dolayı halk Humeyni'yi savunmaya ve desteklemeye devam etmiştir. Humeyni halkı örgütleyerek Şah'ın ülkeyi terk etmesini sağlamış ve kendisi başa geçmiştir (Balkan ve Tiryaki, 2014).

1 Nisan 1979'da kurulan İran İslam Cumhuriyeti'nin yönetim biçimi kendine özgü bir yönetim tarzı olmasıyla dikkat çekmektedir. Anayasaya göre egemenlik yasama, yürütme, yargı tarafından sağlansa da Devrim Rehberi'nin onayı ile kullanılabileceği belirtilmektedir. Yürütmenin başında cumhurbaşkanı vardır. Fakat iç ve dış politika kararları, silahlı kuvvetler ve emniyet güçlerinin yönetim yetkisi Devrim Rehberi'nin sorumluluğu altındadır. Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilir ve dört yıl süreyle ve en fazla üst üste iki dönem Cumhurbaşkanı olarak görev yapabilir. En son Cumhurbaşkanlığı seçimleri 18 Haziran 2021 tarihinde yapılmış ve %62 oy alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İslami Danışma Meclisi İran İslam Cumhuriyeti'nin yasama organıdır ve 290 üyeden oluşur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). İran'da siyasi partiler bulunmamaktadır. Bunun yerine "baskı ve çıkar" grupları şeklinde yapılanmalar bulunmaktadır ([İran \(aa.com.tr\)](http://iran.aa.com.tr)).

Devletçi politikaya sahip İran'ın ekonomisinde 2018 yılı verilerine göre, %55 hizmet sektörü, %22 sanayi ve madde, %13 petrol ve %10 tarım yer edinmiştir. İran'ın zengin yer altı kaynakları ülke ekonomisini canlandırmaktadır. Dünya rezervinde 3. sırada olan petrol, dünya rezervinde 2. sırada olan doğalgaz, kömür, sülfür, çinko, bakır, kurşun, demir, manganez, uranyum ve krom ülke ekonomisinin en çok getirisi olan yer altı kaynaklarıdır. İran Devleti ekonomide baskın bir rol oynamaktadır. Yer altı kaynaklarının büyük çoğunluğunun yönetimi kamudadır. Özelleştirmelere son yıllarda rastlanılabilir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2020). Zengin yer altı kaynaklarına sahip olmasının yanı sıra nükleer enerji alanında da büyük yol kat eden İran, Şangay İşbirliği Örgütü'nde gözlemci üye olarak yer almıştır. İran nükleer alanda

kendisini daha da geliştirerek bu örgüte asil üye olarak katılmayı planlamaktadır (Birdişli, 2012).

İran Eğitim Sistemi

İran'da 800 bin okul öncesi öğrencisi, 7,6 milyon ilköğretim öğrencisi, 5,6 milyon ortaöğretim öğrencisi ve 4 milyon yükseköğretim öğrencisi yer almaktadır. İran'da okuryazar oranı %87,6'dır. Bu oran, kadınlarda % 84,2 iken, erkeklerde % 91'dir (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2019). İran liderleri, henüz okula kayıt olmamış 970 binden fazla kız ve erkek öğrencinin olduğunu belirttiler. İran'da halen 9 milyondan fazla kişi okuma ve yazma bilmemektedir (Independent Türkçe, 2023). 2019 verilerine göre %10,4 olan yıllık eğitim ortalamasında İranlı kadınlar yaklaşık olarak %10,3 yıl eğitim gördüler (Human Development Reports [UNDP], 2024). 1978-2018 yılları arasında kadınların yükseköğretime kaydolma oranı yaklaşık olarak 20 kat artmıştır (United States Institute of Peace, 2020).

İlk ve ortaöğretime kronolojik bakış (The American Association of Collegiate Registrars and Admissions Officers [AACRAO], 2024):

1979 İslam devrimi öncesi: İlköğretim: 5 yıl (1-5. Sınıflar)

Ortaokul: 3 yıl (6, 7, 8. Sınıflar)

Lise: 4 yıl (9, 10, 11, 12)

1979 İslam devrimi sonrası (1995'e kadar): İlköğretim: 5 yıl (1-5. Sınıflar)

Ortaokul: 3 yıl (6, 7, 8. Sınıflar)

Lise: 4 yıl (9, 10, 11, 12)

1996-2013 yılları arası: İlköğretim: 5 yıl (1-5. Sınıflar)

Ortaokul: 3 yıl (6, 7, 8. Sınıflar)

Lise: 3 yıl (9, 10, 11)

Üniversite öncesi: 1 yıl (12.yıl)

2014'ten günümüze: İlköğretim: 6 yıl (1-6. Sınıflar)

Ortaöğretim: 3 yıl alt aşama (7, 8, 9. Sınıflar)

3 yıl üst aşama (10, 11, 12. sınıflar)

Üniversite öncesi: 1 yıl (13.yıl)

Eski sistemden yeni eğitim sistemine geçiş kademeli olarak (1990-1995 yılları arasında) gerçekleşmiştir. Akademik yıl eylül ayından haziran ayına kadardır ve öğrenciler cumartesiden perşembeye kadar okuldalardır (The American Association of Collegiate Registrars and Admissions Officers, 2024).

Eğitim politika ve amaçları

İran 1828’de Rusya’ya, daha sonrasında da İngiltere’ye askeri yönden yenilene kadar, geleneksel medrese eğitimini sürdürmekteydi. Bu yenilgiler idari açıdan yenilenmeyi ve modernleşmeyi beraberinde getirmiştir. Ülkenin eğitim sistemi tarihinin üç döneme ayrıldığı söylenebilir: Kaçar Hanedanlığı, Pehlevi Hanedanlığı ve 1979 İslam Devrimi. İran’da modern eğitime geçiş yabancı misyonerlerin İran’da açtıkları kolejler ile başlamıştır. Geçmişte İran’da eğitim dini otoriteler tarafından yönetilmekteydi. Eğitim kurumları mali yönden bağışlar ile ayakta duruyordu. Kaçar Hanedanlığı döneminde eğitim sisteminin kurumsallaşmasında; askeri yenilgilerden sonra ülkeye asker eğitmek için getirilen teknik danışmanlar, yabancı misyonerlerin açtığı okullar, öncesinde yurt dışına eğitim için gönderilen öğrencilerin yurduna dönmesi ve eğitim sistemine katılması etkili olmuştur. Pehlevi Hanedanlığı döneminde batılılaşmaya yönelim radikal kararlar alınarak artmıştır. Bu dönemde Amerika’dan bir grup danışman getirilmiştir. Böylece yeni eğitim ekolü Amerikancı olmuştur. Bu dönemde petrol fiyatlarının artması ülkedeki öğretmen, öğrenci ve okul sayısını da artırmıştır (Domazeti, 2018).

İslam Devrimi’nden sonra 1980 yılı itibariyle ülkede faaliyet gösteren yabancı okullar kapatılmıştır. İslam dışı olan akademik kadrolar değiştirilmiştir. Eğitim materyalleri toplatılmıştır. Eğitimde İslamlaşma süreci başlamış ve geleneksel mektep sistemine tekrar geçiş sağlanmıştır (Tamer, 2010). 1974’te kırsal bölgelerdeki kızların %10’u okuma-yazma biliyorken, devrimden sonra 1986’da bu oran %37’ye, 2006 yılında ise %91’e çıkmıştır. Bu artış üniversitelere de yansımıştır. 1998’de üniversite öğrencilerinin %52’sinin kız olduğu belirtilmiştir. Bu sayı 2007’de %65’e ulaşmıştır (Lutz vd., 2010). Devrimden sonra kız öğrenci sayısında artış olmasına rağmen, oluşturulan yeni eğitim politikasıyla karma eğitime son verilmiş, baş örtüsü kullanma zorunlu tutulmuş, ders kitaplarında cinsiyet eşitsizliklerine yer verilmiştir (Baba çalışır para kazanır, ihtiyaçları giderir, anne evi idare eder, çocuk bakar, yemek yapar vb. Erkek meslekleri teknik işler ve mühendislikler olarak belirlenirken; kadın meslekleri öğretmenlik, terziilik ve hemşirelik olarak atfedilmiştir) (Aşık, 2006). İran ders kitapları, daha çok erkeklere yönelik ayrımcılık içeren resim ve yazılarla hazırlanmıştır (Liu, 2022). İslami rejime göre kadın evde olmalıdır. Kızların

eğitilmesinin amacı ise, iyi bir anne ve ev kadını olmaktır. Bunun yanında kadınlardan ekonomik ve sosyal hayatta da etkin olmaları istenmektedir. Burada etkin olmanın ev sorumluluklarına engel teşkil etmemesi gerekmektedir (Mehran, 2003, Akt., Aşık, 2006).

Sudi Arabistan gibi İslam ülkelerinin tersine İran’da kadınlar sosyal hayatın içerisinde yer almaktadırlar. İran’da kadınlar, meclise seçilebilmekte, yargıç olabilmektedirler. 2000’li yılların başlarında kız çocuklarının ilkokula kayıt oranları %93’lerdedir. Bu derece tutucu bir toplumda bu oranlar ile karşılaşılması şaşırtıcı olabilmektedir. Bu oranın yüksek olmasının sebeplerinden birisi, okullardaki İslami politikalarıdır. Bu politikalar doğrultusundaki kısıtlama ve uygulamalar sayesinde dindar aileler kız çocuklarını okula göndermişlerdir. Günümüzün İran İslami rejimi, ülkenin politikalarını destekleyecek, yönetim sistemine katkı sağlayacak eğitimli kadınlara gerek duymaktadır. İran eğitim sistemindeki değişimler, kadınların bulundukları konumları sorgulamaya başlamalarını sağlamıştır. Eğitim sistemindeki modernite ve geleneksellik kadınları sosyal yaşamda daha sosyal hale getirmiştir (Mehran, 2003, Akt., Aşık, 2006). İran eğitim sisteminin dini, gelenekselliği ve modernliği bünyesinde barındırması istenmektedir. Her ne kadar İslami rejim, İslami ideolojiyi esas alsın da modernitenin varlığından da bahsedilebilir (Aşık, 2006). 1980 yılındaki eğitim ilkelerine göre, öğretmen ve öğrenciler okullarda siyah renk kıyafet giymek zorundadırlar. 6 yaşına gelen kız çocukları başlarını kapatmak zorundadırlar. Kızlar istedikleri gibi yurtdışına gidip eğitim alamazlar (Aybek, 2018).

İran eğitim sistemi çeşitli aşamalardan geçmiş nihayetinde 2012 yılından sonra son halini alabilmiştir. 1979’daki İslam devrimi, İran eğitim sisteminde köklü değişikliklerin olmasına sebep olmuştur. Devrimden önce şah yönetiminde olan ve batılılaşmaya yönelik eğitim sistemi, İslami devrimden sonra İslamileşmeye başlamıştır (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2019). Okulların yeni başladığımız eğitim-öğretim yılında farklı isimler adı altında kayıt parası ve harç ücreti miktarlarının artmasından dolayı çoğu öğrenci okula kayıt yaptıramamaktadır. Okula gitmeyen çocuk sayısındaki artış, çalışan çocuk sayısındaki artışa da sebep olmaktadır. Bu durum İran Devleti’nin yanlış eğitim politikalarından kaynaklanmaktadır. Ülke anayasasının 30’uncu maddesinin ve çocuk haklarının uygulanmayışının göstergesidir (Independent Türkçe, 2023).

“Ülke eğitim sisteminin genel amaçları 1998 626. Eğitim-Öğretim Yüksek Şurasında belirlenmiştir”. Özlük (2017) çalışmasında, “Eğitim Öğretim Bakanlığı Araştırma ve Planlama Kurumu/Eğitim-Öğretim Yüksek Şurası Onaylanmış Bazı Kanunlar” adlı

Edhem'e ait (2013) Farsça kitaptan ülke milli eğitiminin genel ve özel amaçlarını başlıklarıyla birlikte aynı şekilde çeviri yapmıştır. Ülke eğitiminin genel amaçları "İslam'ın eğitim-öğretim sisteminde nihai hedef, insanın Allah'a yaklaşmasıdır." İfadesi ile başlar ve sekiz alt başlığa ayrılır (Özlük, 2017):

- I. *İnançsal Amaçlar*: Bireyin kendisini ve Allah'ı tanımasına yardımcı olmak, İslam dinine olan bağlılığı kuvvetlendirmek, Allah'ın kainatta var olan her şeyin hakimi olduğunu benimseyen bir kişilik oluşturmaktır.
- II. *Ahlaki Amaçlar*: Ahlaki erdemlik, Allah'a kulluk, İslami kurallara bağlılık, öz yeterliliği olan bir kişilik geliştirmek, insani ilişkileri önemsemek, düzenli, disiplinli ve barışçıl insan yetiştirmek, tembellik ile mücadele eden kişiler yetiştirmektir.
- III. *Bilimsel-Eğitsel Amaçlar*: Araştıran, eleştiren, düşünen, üreten ve soruşturan kişiler yetiştirmek. Kişinin yeteneklerini keşfetmek ve kişiyi o yönde yönlendirmek; Bilimi daha ileriye taşımak için yaratılış dünyasının sırlarını Allah'ın ayetleri olarak bilmek; Farsçayı ülkenin resmi dili olarak yaygınlaştırmak ve İslami ilimleri yaymak için Arapçayı öğretmek; sorgulayan, kitap okuyan ve işbirliğine yatkın bireyler yetiştirmektir.
- IV. *Kültürel ve Sanatsal Amaçlar*: İran'ın kültür ve geleneklerini tanımak; sanatsal yetenekleri geliştirmek ve yönlendirmek; evrenin güzelliklerini ilahi yansıma olarak görmek; İslami, milli ve evrensel sanatları tanımak; tarihi, kültürü ve sanatı koruyan bireyler yetiştirmektir.
- V. *Toplumsal Amaçlar*: İslam ahlakına uygun, aile ilişkilerine önem veren; İslam adaletini gerçekleştirecek; İslami, milli ve kültürel beraberliği benimseyen kişiler yetiştirmek; "iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma" anlayışına sahip kişiler yetiştirmek; kanunlara uyan ve saygılı davranan insanlar yetiştirmek; sosyal, dinsel, kültürel sorumluluk alan kişiler yetiştirmek; imam inancı ruhunu benimsetmek; fedakar, saygılı, hoşgörülü kişiler yetiştirmek; negatif söylemlere direniş gösterebilen kişiler yetiştirmektir.
- VI. *Yaşamsal ve Çevresel Amaçlar*: Gerekli şartları sağlayarak kişilerin ruhsal ve bedensel sağlığına önem vermek; çevreyi temiz tutan insan yetiştirmek; manevi gelişim için bedene ve sağlığa önem veren kişiler yetiştirmektir.

- VII. *Siyasi Amaçlar*: Velayeti Fakih fikri üzerine siyasi bilinci geliştirmek; Müslümanlar arasında birlik olmak, dünyada adaletsizliğe uğrayanlar için çabalamak, zalimlerin karşısında durmak; İran'ın bağımsızlığını destekleyen, her türlü dayatmayı reddeden insanlar yetiştirmek; İslam inancını koruyacak kişiler yetiştirmektir. Dünya ve İran hakkındaki konulara, mazlum ülkelere, Müslüman ülkelere yönelik siyasi farkındalık yaratmak; Küresel güçlerin hilelerinin farkında olmak ve onlarla mücadele etme ruhu kazanmaktır.
- VIII. *İktisadi Amaçlar*: Kalkınma için iktisadi gelişimin farkında olmak; helal kazanç elde etmek; insanları tarım, sanayi ve hizmette çalışmaya yönlendirmek; üretimi artırabilmek için kişilerin yeteneklerini geliştirmek; sade bir yaşam bilincinde kişiler yetiştirmektir. Ekonomik hayatını İslami kurallar çerçevesinde devam ettirecek kişiler yetiştirmek; ekonomik bağımlılığı yok edecek, milli gelirin artmasını sağlayacak, işsizliği bitirecek bireyler yetiştirmek; İran'ın ekonomik kaynaklarını doğru şekilde kullanacak, milli servet ile kamu malını koruyacak kişiler yetiştirmektir.

İran eğitim sisteminin yapılanması

Ülke eğitim sistemi merkezidir. Ülkedeki bütün devlet okulları Halk Eğitim ve Öğretim Bakanlığı'na bağlıdır. Üniversiteler ise Yüksek Öğrenim ve Kültür Bakanlığı'na bağlıdır. Yönetim, eğitim planlaması, öğretmen eğitimi, okul finansmanı, ders kitapları ve müfredat Halk Eğitim ve Öğretim Bakanlığı sorumluluğunda yer almaktadır (Bakhshalizadeh ve Karimi, 2019). Ülkede eğitim dört aşamadan oluşmaktadır: 1 yıl anaokulu, 6 yıl zorunlu ilkokul, 3 yıl ortaokul ve 4 yıl lisedir. 2012'den sonra orta öğretim 3+3 şeklinde değiştirilmiştir. İran okul sistemi ilköğretim ve ortaöğretim olarak iki temel seviyeye ayrılabilir (Liu, 2022). Sistem yapılanmasının son hali 6+3+3+1 şeklinde olmuştur. 1979'da ki İslam Devriminin ardından ülke eğitim sistemi "laikleşerek modernleşme" anlayışını bırakıp, dinin merkezde olduğu yeni bir anlayış benimsemiştir (Domazeti, 2018). Devrimin ardından karma eğitimden vazgeçilerek kız-erkek ayrı eğitime geçilmiştir (Etheredge, 2011). Bütün okullar hem öğretmenler hem de öğrenciler bakımından cinsiyete göre ayrılmıştır (Liu, 2022).

İran'da okul öncesi eğitim

Okul öncesi eğitim, 4 ile 6 yaş arasındaki çocukları kapsamaktadır. İmkanların el vermediği durumlarda bu süre 1 yıla düşebilir. 2012'de 6+3+3 sistemine geçildiği için bakanlık okulöncesi sınıfları açmamaya başladı. Sebebi ise, devletin okul öncesi

eğitimden sorumlu olmaması ve bu eğitimin ülkede zorunlu olmamasıydı. Ülkede okul öncesi eğitim, halkın katkısı ile devlete bağlı olan bir kurumda ya da özel kurumlarda olabilmektedir (Özlük, 2017). İran'daki 5 yaş çocukların yaklaşık %64,4'ü okul öncesine gitmektedir (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2022).

Okul öncesi öğretmenlerin seçiminde genel şart, öğretmenliğe ilgi duyanlar arasından olmasına dikkat edilmesidir. Okulöncesi öğretmenlerinde bulunması gereken nitelikler; neşeli kişilik yapısında olmak, sabırlı olmak, mümkün olduğunca kadın adayların seçilmesi, öncelikle özel çocuk gelişimini lisede tamamlamak sonrasında üniversitede tamamlamış olmak, yenilikleri bilmek ve izlemektir (Safi, 2013, s. 92, Akt. Özlük, 2017).

İran'da ilkokul eğitimi

2012 yılındaki değişiklikle ülke eğitim sisteminde ilkokul 5 yıl iken 6 yıl olmuştur (Özlük, 2017). İran'ın eğitimi batı ülkelerine benzemektedir. Ülkede ilkokul yaşı 6 ile 12 arasındadır. Sınıflarda kız ve erkek öğrenciler ayrı eğitim görmektedirler. Ülkedeki okullarda öğrencilerin üniforma giymeleri zorunludur (Surfiran, 2023). İran'da çocukların %99,8'i ilköğretime kayıtlıdır (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2022). Ülkede zorunlu eğitim 6 yıl ilkokul ve 3 yıl ortaöğretim olmak üzere toplam 9 yıldır. Sınavlar her yılın sonunda yapılmaktadır (The American Association of Collegiate Registrars and Admissions Officers, 2024).

İran'da ortaöğretim

İlköğretim birinci 6 yıl olarak ifade edilirken, ortaöğretim ikinci 6 yıl şeklinde ifade edilmiştir. Ortaöğretim adı altındaki 6 yıl ise, birinci ve ikinci 3 yıl olarak ayrılmıştır. (Özlük, 2017). İlkokuldan sonra öğrenciler, iki aşamaya ayrılmış 3'er yıllık ortaöğretime başlarlar. Bunlara alt orta öğretim ve üst orta öğretim denilmektedir. Ortaöğretimde de eğitim ücretsizdir. Alt orta öğretim zorunluyken üst orta öğretim zorunlu değildir. Alt orta öğretim basamağının sonunda üst orta öğretime geçebilmek için öğrenciler sınava girerler. Sınav sonuçlarına göre akademik, teknik ve mesleki olarak üst orta öğretim için kendilerine yol belirlerler. Ülkede öğrencilere dini bilgiler, Fars dili, coğrafya, Kuran, sanat, edebiyat, tarih, beden eğitimi, matematik, bilim, beşeri bilimler, fizik bilimleri ve yabancı diller öğretilmektedir. İngilizce okullarda ikinci dil olarak öğretilmektedir. İngilizceyi, Fransızca ve Almanca takip etmektedir. Sınıflarda kız ve erkek öğrenciler ayrı eğitim görmektedirler. Ülkedeki okullarda öğrencilerin üniforma giymeleri zorunludur (Surfiran, 2023). İlkokul ve ortaöğretimde çalışan 569.892 öğretmen ve 226.997 diğer personel bulunmaktadır. İlkokul ve

ortaöğretimde özel okul oranı %7'dir (İran İstatistik Merkezi, 2016). Üniversite öncesi 1 yıl olan zaman dilimi (13.yıl) öğrencileri Konkur sınavına hazırlanmayı amaçlamaktadır. Konkur sınavı öğrencilerin genel kültür, Fars dili, yabancı dil, tarih ve matematik bilgilerini ölçmektedir (The American Association of Collegiate Registrars and Admissions Officers, 2024).

Tablo 2

İran'ın Öğrenci Sayısı

Seviye	Öğrenci Sayısı (kişi)	Pay %
Okulöncesi	837.129	6
İlkokul	7.648.765	53,8
Ortaöğretim	5.300.402	37,2
Diğer (Özel İhtiyaçlar ve yetişkinler)	434.046	3
Toplam	14.220.342	100

(İran İstatistik Merkezi, 2016)

İran'da yükseköğretim

Orta öğretimi bitiren öğrenciler üniversitelere girebilmek için “Concours” (Konkur) olarak adlandırılan oldukça rekabetçi bir sınava girmek zorundalardır. Bu sınav her yıl haziran ayında gerçekleştirilen çok zorlu, 4-5 saat süren bir sınavdır. Concours sonucuna göre sınava giren öğrencilerin sadece %10'u devlet üniversitelerine girmeye hak kazanır. En iyi sonuçlara sahip öğrenciler genellikle mühendislik ve tıp alanlarına kayıt olmaktadır. İran'da 46 üniversite, 60 teknik enstitü ve 200 dolaylarında meslek okulu bulunmaktadır. 18-22 yaş aralığındaki ülke gençlerinin %58'i orta öğretim sonrası her hangi bir türde üniversiteye gitmektedirler. Bu öğrencilerin yarısından fazlası kadındır. İran'da devlet ve özel üniversiteler bulunmaktadır. En iyi itibara sahip olanlar devlet üniversiteleridir ve ücretsizdirler. Dünya Üniversiteleri Akademik Sıralamasına göre Tahran Üniversitesi, en iyi 400 üniversite içerisinde bulunmaktadır. Tahran'da yer alan Amir Kabir Teknoloji Üniversitesi ve Şerif Teknoloji Üniversitesi ülke eğitiminde lider konumundadır. Silikon Vadisinde iyi şirketlerde çalışan İranlılar bu üniversitelerden mezundur. Ülkede kadro fazlası üniversite mezunu olduğu için aşırı eğitim krizi oluşmuştur. 2011 verilerine göre, sadece %6 yüksek lisans öğrencisi ve %4 doktora öğrencisi mezun olduktan sonra iyi bir iş bulabilmişlerdir. Bu durumda beyin göçüne sebep olmaktadır (Surfiran, 2023). Diş hekimliği, eczacılık, veterinerlik ve mimarlık eğitimleri 6 yıl sürerken, tıp eğitimi 7 yıl sürmektedir (The American Association of Collegiate Registrars and Admissions Officers, 2024).

Yükseköğretimde üniversitelerin 3'te 1'i özel sektörün elinde bulunmaktadır. Öğrencilerinin %46'sı özel üniversitelerde öğrenim görmektedirler (İran İstatistik Merkezi, 2016). Üniversitelerde ön lisans (2 yıl), lisans (4 yıl), yüksek lisans (2 yıl) ve doktora (4 yıl) olarak belirlenmiştir (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2019).

Tablo 3

Yükseköğretim Öğrenci Sayısı

Seviye	Öğrenci Sayısı (kişi)	Pay (%)
Ön lisans	748.626	18,38
Lisans	2.335.844	57,34
Yüksek Lisans	764.370	18,76
Doktora (PhD)	140.558	3,45
Tıp doktorası (MD)	84.429	2,07
Toplam	4.073.827	100

(İran İstatistik Merkezi, 2016)

Yükseköğretimden önce ayrı sınıflarda eğitim alan öğrenciler üniversitelerde aynı sınıflarda eğitim almaktadırlar. Kız öğrenciler üniversite öğrenci sayısının %46'sını oluşturmaktadırlar. Mühendislik dışındaki bölümlerde kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerden fazladır (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2019).

Tablo 4

Yükseköğretim Branşlara Göre Öğrenci Sayısı

Branş	Öğrenci Sayısı	Pay (%)	Erkek	Kız
Tıp	251.722	6,18	91.855	159.867
Sosyal Bilimler	1.912.063	46,94	913.788	998.275
Temel Bilimler	241.033	5,92	74.019	167.014
Mühendislik	1.176.730	28,89	905.265	271.465
Tarım ve Veterinerlik	160.320	3,94	76.201	84.119
Sanat	331.959	8,15	141.103	190.856
Toplam	4.073.827	100	2.202.231	1.871.596

(İran İstatistik Merkezi, 2016)

İslam Devrimi'nden sonra Bahai inancına mensup (İran'daki en geniş gayrimüslim topluluk) öğrencilerin üniversitelere devam etmeleri yasaklanmıştı. Bu öğrencilerin ortaöğretimi tamamladıktan sonra resmi eğitim hayatları son bulmaktaydı. Konkur sınavına girmelerine izin veriliyor fakat üniversitelere alınmıyorlardı. Bunun üzerine Bahai toplumu, 1987'de Bahai Yüksek Öğrenim Enstitüsü [BIHE] adında bir yeraltı

üniversitesi kurdular. Bu üniversiteye öğrenci kabulü için Konkur'a benzeyen bir sınav oluşturdular. Her yıl bu üniversiteye neredeyse 1000 başvuru yapılıyor ve sadece 450 öğrenci kabul ediliyor. BIHE önlisans (2 yıl), lisans (4 yıl) ve yüksek lisans (1 ya da 2 yıl) dereceleri vermektedir (The American Association of Collegiate Registrars and Admissions Officers, 2024). BIHE önceleri sadece yazışma yolu ile kurslar vererek ilk adımını attı. Sonra yüz yüze dersler, ileri iletişim ve teknoloji dersleri ile gelişti. Sonrasında İran dışındaki akredite üniversitelerden BIHE'nü danışman, eğitmen, araştırmacı olarak destekleyen yüzlerce profesörden oluşan bir küresel fakülte (AGF) kurulmuştur (Bahai Yüksek Öğrenim Enstitüsü).

İran Eğitim Sisteminin Süreç Boyutu

İran 2025 eğitim sistemi vizyonuna göre, öğretmen ve yöneticilerin; Allaha ve İslam ahlakına uygun, etkili, reformcu, devrimci, adalet odaklı, kararlı, dürüst, salih, öğrenmeye açık, katılımcı, fütürist, bilge ve takdir edilir olmaları beklenmektedir (Fundamental Reform Document of Education [FRDE], 2011).

Öğretmenlerin yetiştirilmesi ve atanması

Öğretmen eğitimi programları ülkelerin üzerinde durduğu önemli konulardan birisidir. Bu yetiştirme programları oluşturulurken ülkenin eğitim reformları dikkate alınır ve diğer ülkelerin uyguladığı programlarda göz önünde bulundurulur (Bezzina ve Michalak, 2009). İran'da İslam Devrim'i öncesi öğretmenlerin hepsi lise mezunuydu ve bütün dersleri okutabiliyorlardı (Nezakat-Alhossaini ve Ketabi, 2013). İran'daki üniversitelerde öğretmen eğitim programları 4 yıllık süreyi kapsamaktadır. Bu programlara ortaöğretimi tamamlamış ve üniversite sınavlarını başarı ile geçen öğrenciler başvuru yapabilmektedir. Bu programlara katılmaya hak kazanan öğretmen adayları alanlarında uzmanlık eğitimlerinin yanı sıra pedagoji dersleri de almak zorundalardır. Bu süreç öğretmenlik eğitimi ve hizmet içi eğitim olarak iki bölüm halinde devam etmektedir. Üniversiteler ve kolejler öğretmen eğitimi verirken, belli başlı merkezler de öğretmen adaylarını hizmet içi eğitimde eğitmektedir. Hizmet içi eğitim merkezlerinde öğretmenler ilkökul, ortaokul ve ortaöğretim olmak üzere 3 ayrı aşamada eğitim almaktadırlar (Avanaki ve Sadeghi, 2014). İran öğretmen eğitimi hizmet içi programlarında Fars dili ve edebiyatı, sosyal bilgiler, matematik, özel eğitim, fen bilimleri, İslami ve Arapça dilleri, beden eğitimi, ilköğretim ve sanat öğretmenliği bölümleri yer almaktadır. Bu öğretmen yetiştirme programlarından mezun olanlar ilkökul ve ortaokul seviyelerinde ders verebilmektedirler (Mullis vd., 2016).

Hizmet içi eğitim programlarında olan öğretmen adayları İran Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı gerekli kaynak kitapları ve dergileri okumakla yükümlüdürler ve belirli dönemlerde sınavlara katılmaları gerekmektedir. Son zamanlarda bu tür eğitimler ekonomik olması açısından internet üzerinden daha da yaygınlaşmıştır. Bunun yanında öğretmenler atölye çalışmaları, seminerler ve hizmet dışı kurslara da katılabilmektedirler. Bu eğitim programları sonunda hak ettikleri sertifikalar ilerde onlara terfi ve maaş zammı olarak getiri sağlamaktadır. Bu sebepten dolayı, öğretmen adayları hizmet içi eğitim programlarına katılmada gönüllülük göstermektedirler ve katılım içinde güdülenmektedirler (Baniasad-Azad vd., 2016). İran'da öğretmenlik yapabilmek için üniversitelerdeki 4 yıllık öğretmenlik eğitim programı sonrasında alınan diploma, ulusal sınavda başarılı olma ve mülakat şartlarının yerine getirilmesi gerekmektedir (Karadağ-Yılmaz ve Yeganeh, 2020).

Okul yöneticilerinin yetiştirilmesi ve atanması

İran'daki üniversitelerde okul yöneticisi yetiştirmek için bir bölüm bulunmamaktadır. Öğretmenler müdür olabilmektedir. Okul müdürlüğü, diğer kurum müdürlükleri kadar saygın bir konum değildir ve okul müdürleri onlar kadar itibara sahip değildir. Milli eğitim bakanlığı 2013 yılı 200/92/18819 sayılı yönetmeliğe göre, okul müdürleri okul müdür yardımcıları arasından seçilmektedir. Okul müdürleri, müdür olduktan sonra 26 saat teori ve 18 saat uygulamalı olmak üzere hizmet içi eğitim almak zorundalardır. Bu hizmet içi eğitimi tamamladıktan sonra her yıl 60 saatlik bir zorunlu eğitim daha vardır. Okul müdürü olabilmek için gereken genel şartlar şöyle sıralanabilir: Anayasaya ve İslami hükümlere inanarak o hükümleri uygulamak; İslam ahlakına sahip olmak; tecrübe; yönetim becerisi, takım ruhu ve güçlü bir iletişim özelliğine sahip olmak; evli olmak; her açıdan sağlıklı olmak; Milli eğitim bakanlığında resmi memur olmaktır. Özel şartlardan bazıları ise şöyle sıralanabilir: Kız okulları için kadın, erkek okulları için erkek müdürlerin olması gerekmektedir. Adaylar arasından buna göre seçim yapılmaktadır; Müdür adayları sınavları ve gerekli kursları geçerek müdür olurlar; 4 yıllığına müdür olarak atanırlar ve sonrasında bu süre uzayabilmektedir. İran'ın üçüncü beş yıllık kalkınma planında okul müdürlerinin teknik beceri, anlayış ve insanlık yönlerinin artırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. 2004 ve 2014 yılları arasındaki teknik beceri programları iki katına çıkarılmıştır. Bu yıllar arasında ortaya çıkan tablo değişimleri şöyledir (Ghasemy-Aqdamy, 2016):

Tablo 5*Mezuniyet Alanı ve Eğitim Düzeylerine Göre Okul Müdürlerin Dağılımı 2003- 2004*

Eğitim Durumu	Doktora Mezunu	Yüksek Lisans Mezunu	Lisans Mezunu	Ön Lisans Mezunu	Lise	Toplam
Müdür Sayısı	8	1262	30523	27962	16836	76592
Eğitim Yönetimi Mezunu		533	4441	202		5226
Müdür Sayısı						

Ghasemy-Aqdami, 2016

Tablo 6*Eğitim Düzeylerine Göre Okul Müdürlerinin Dağılımı 2013- 2014*

Eğitim Durumu	Doktora Mezunu	Yüksek Lisans Mezunu	Lisans Mezunu	Ön Lisans Mezunu	Lise	Toplam
Müdür Sayısı	24	5435	35566	3815	276	45116

Ghasemy-Aqdami, 2016

Eğitim denetimi

İran’da eğitim denetimi uzun bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Fakat eğitim denetimi son zamanlarda fazlaca değişimler geçirmiştir. Ülkede denetim Tahran’da bulunan Milli Eğitim Bakanlığı’nın bünyesi altındadır. İran Eğitim ve Yetiştirme Bakanlığı (Ministry of Education and Training), okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimi denetlemektedir. Bu bakanlık teknik okullar ve öğretmen yetiştirme ile ilgilide sorumluluklara sahiptir. Tüm eğitim ve denetim raporları bu bakanlıkta toplanmaktadır. İl ve ilçelerdeki eğitim denetimleri, eğitim müdürlüklerinin teftiş kurulundaki denetmenler tarafından bakanlık adına gerçekleştirilmektedir. Bu denetmenlerin seçim aşamasında çok dikkatli olunmaktadır. Denetmenlerin evli olmaları, yasaklı madde ve içki kullanmamaları, ahlaka ve kanunlara uygun davranmaları gerekmektedir (Şanlı, 2021).

Denetmenlerin görevleri şunlardır:

- Eğitim-öğretim süresince bütün türde okul ve dershanelerin eğitim faaliyetlerinin incelenmesi,

- Okullara girebilmek için yapılan sınavların denetlenmesi ve güvenliğinin sağlanması,
- Eğitim kurumları ya da eğitimciler hakkındaki şikayetlerin değerlendirilmesi,
- Yönetici ve öğretmenlerin durumlarının denetlenmesi ve değerlendirilmesidir.

Bakanlık, denetmenlere hangi konuda görev vermişlerse sadece o konuda denetim yapabilmektedirler. Başka konularda denetim yapma yetkileri yoktur. Raporları Milli Eğitim Müdürü'ne vermektedirler, raporlarda eğitim sürecinin geliştirilmesi için önerilerde bulunmaktadır. Okul müdürleri ile denetmenler arasında iş birliğinin olması bir zorunluluktur. Denetimler haberli ya da habersiz yapılabilmektedir. Denetmenler her yıl kamuoyuna da rapor vermektedirler. Öğretmen ve yöneticilerin performans değerlendirmeleri, denetmenlerin hazırladıkları raporlar doğrultusunda ödüllendirme (maaş) ya da derece artışı olarak yapılmaktadır. Son karar bakanlıktır. Yöneticilerin okul değiştirme istekleri denetmen raporları doğrultusunda yapılmaktadır. Tüm devlet memurları için denetmenlerin raporları olumsuz olursa bu memurlar Adalet Bakanlığı bünyesinde "Divan-ı Adaleti İdarı"nda yargılanmaktadırlar (İran Milli Eğitim Bakanlığı, 2008, Akt. Şanlı, 2021).

Eğitimin finansmanı

İran, GSYİH'sının %3,2'sini (The World Bank, 2020) eğitime harcamaktadır; bu oran İran'ın toplam hükümet harcamalarının %23,1'ine (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2022). denk gelmektedir. Dünya eğitim harcamaları ortalaması %3,7'dir. İran eğitim harcamaları bakımından dünya ortalamasının altında bir seviyede diyebiliriz. Türkiye eğitim harcamaları oranı 2016 yılında GSYİH'sının %3,5'i (MEB, 2018) iken, 2022 yılında GSYİH'sının %3,9'u oranındadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2022). OECD üyeleri eğitim harcamaları GSYİH' sının %5,0'dir (The World Bank, 2021). Katar eğitim harcamalarında %3,2 (The World Bank, 2020), Ürdün %3,2'dir (The World Bank, 2022). İran bu ülkeler ile karşılaştırılınca eğitime ayırdığı bütçe konusunda eşittir. Ar-ge çalışmalarına Orta ve Güney Asya'da en çok yatırım yapan ülke İran (%0,88) olmuştur (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2022). Ülkede bütün bakanlıkların bütçesi Plan ve Bütçe Örgütü tarafından belirlenmektedir. İran'da okulöncesi eğitim zorunlu değildir ve parasızdır. İlköğretim seviyesindeki okulların finansmanını da devlet üstlenir. Alt ortaöğretim de ücretsizdir. Üst ortaöğretim ise yani Türkiye'deki lise kategorisine denk gelen eğitim bölümünde okul materyalleri, ısınma ve tamirat

için ücret alınmaktadır. Ülkede devlet üniversitelerine ayrılan pay eğitim bakanlığına ayrılan paydan farklıdır. Devlet bütçesinden özel üniversitelere pay ayrılmamaktadır (Akt., Kayahan-Karakul, 2014).

İran Eğitim Sistemi ile Türkiye Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması

Aşık'a (2006) göre hem Türkiye hem de İran aynı zamanlarda batılılaşma ve modernleşmeye geçmiştir. İran'da açılan modern okullar şaha bağlı insanlar yetiştirememiş ve eğitimde de İslam'a ve din adamlarına olan adanmışlığı ortadan kaldıramamıştır. Bunun sebeplerinden birisi, İran'da gerçekleştirilen reformlar Türkiye'de Atatürk döneminde yapılan reformlar kadar ileri gidememiştir. O zamanlar şahın geniş kitlelerden destek alamaması, ulemanın halkın lideri olmaya devam etmesi de modernleşmenin sağlanamamasında etkili olmuştur. Otoriter bir güç ile yönetilen eğitim sisteminin halkın desteğini alamayacağı kesinleşmiştir (Aşık, 2006). İran Türkiye'ye göre daha katı kurallara sahip, gerici, tutucu, radikal ve fundamentalist görülmektedir.

İslam Devrimi'ne kadar İran ve Türkiye eğitim sistemleri paralellik göstermekteydi. Türkiye ve İran'da 19.yy sonlarına doğru batılılaşma eğilimleri başlamış ve bunun sonucunda da seküler düşünce ve ulus devlet inançları benimsenmiştir. Batılılaşma Türkiye'de Meşrutiyet ve Cumhuriyet olarak ortaya çıkıp ilerlerken, İran'da bu durum Meşrutiyet ve Pehlevi Hanedanlığı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak 1979 İslam Devrimi sonrası eğitim sisteminde bu anlayışlar yıkılmış, yerini İslami ve mezhebi bir anlayış almıştır (Aybek, 2018). Bugün Türkiye'deki eğitim sisteminde milli, laik ve seküler düşünceler yer alırken, İran'da milli, dini, mezhebi düşünceler yer almaktadır. İran'da devrimden sonra Humeynici bir anlayış varken, Türkiye'de Atatürkçü bir anlayış bulunmaktadır. İslam Devrimi'nden sonra 7 olan ilkokul yaşının 6 yaşa indirilmesi ile birlikte öğrencilere devrim fikirleri daha erken yaşta verilmeye başlanmıştır. Devrim sonrasındaki yeni müfredatta köklü değişikliklere gidilmiştir. İslami usullere uygun yeni kitaplar oluşturulmuştur. Evrim gibi kavramlar müfredattan çıkarılmıştır. İlk önceleri İran'da Fransız eğitim sistemi hakimdi (Aybek, 2018). Türkiye'de de bir dönem Fransız eğitim sistemi temel ve örnek alınarak eğitim politikaları oluşturulmuştur (Çınar, 2014).

İran ve Türk eğitim sistemi genel amaçları bakımından; her ikisi de milli bir anlayış benimsemektedir. Ancak Türkiye Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda eğitim sistemini şekillendirirken, İran İslam anlayışı doğrultusunda eğitim sistemini şekillendirmektedir (Özlük, 2017). Evrensel nitelikteki genel amaçlar ise birbirleri ile örtüşmektedir.

Tablo 7*Türkiye ve İran Eğitim- Öğretim Verileri*

Kategori	Türkiye (2023)	Türkiye (2016)	İran (2016)
5 Yaş Okullaşma Oranı	%81,6	%73,9	%64,4
İlkokul Okullaşma Oranı	%93,2	%95,9	%99,8
Ortaokul Okullaşma Oranı	%89,8	%105,2	-
Ortaöğretim Okullaşma Oranı	%89,7	%106,9	37,2
Okuryazar Oranı	%97,6	%96,7	%87,6
Erkekler	%99,3	%99,0	%91,0
Kadınlar	%95,9	%94,4	%84,2
Lisansüstü Mezun	%23,9	%19,4	%24,26
Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	20	13	25
Gelişmiş Ülkeler Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı		14	

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2019; İran İstatistik Merkezi, 2016; T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018; Türkiye İstatistik Kurumu, 2023

Tablo 7'deki verilere göre, Türkiye okuryazar oranı bakımından İran'dan önde görünmektedir. Türkiye'de okulöncesi okullaşma oranı İran'a göre hayli fazla görünmektedir. İran ilkokulda okullaşma oranı bakımından Türkiye'den daha önde görünmektedir.

Tablo 8*Ülkelerin GSYİH'larının eğitime harcanan yüzdeleri*

Ülke	GSYİH'nın Eğitime Harcanan Yüzdesi
Türkiye (2022)	%3,9
Türkiye (2016)	%3,5
İran	%3,2
OECD Üyeleri	%5,0

T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018; The World Bank, 2020; The World Bank, 2021; Türkiye İstatistik Kurumu, 2022

İran ve Türkiye'de genel anlamda eğitim giderlerini devlet karşılamaktadır. Ancak İran'da okulöncesi eğitim ücretsizken Türkiye'de okulöncesi eğitim yönetmelikte ücretsiz olarak geçse de Yönetmeliğin 67. Maddesi'nde beslenme, temizlik ve eğitim uygulaması için ücret alınacağı hükmü yer almaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı Okul

Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği). Türkiye’de okulöncesi kurumlar bu hükme istinaden ücret talep etmektedir. İran’da üst ortaöğretimde yani Türkiye’deki liseye denk kısımda bazı giderler (okul kitapları, ısınma, tamirat) için ücret alınırken, Türkiye’de lise tamamen ücretsizdir. Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı öğrencilere tüm kitapları ücretsiz dağıtmaktadır (MEB, 2012).

Tablo 9

Türkiye ve İran Eğitim Sistemleri: Benzerlikler ve Farklılıklar

Kategori	Türkiye	İran	Benzerlikler	Farklılıklar
Merkeziyetçi Yapı	Tüm kararlar merkezden alınır	Tüm kararlar merkezden alınır	Merkeziyetçi yapı	-
Zorunlu Eğitim Süresi	12 yıl	9 yıl	-	Türkiye: 12 yıl, İran: 9 yıl
Yükseköğretime Kadar Eğitim	12 yıl	13 yıl	-	İran’da üniversiteye giriş için ek 1 yıl eğitim şartı
Üniversiteye Giriş	Lise bitirme sınavı sonrası başvuru	Ortaöğretim sonrası ek 1 yıl eğitim şartı	Üniversiteye giriş sınavı yapılır	Türkiye’de ek eğitim yılı yok
Sınav Sistemi	Dönem içi birden fazla sınav	Yılsonu tek sınav	-	Türkiye: Dönem içi çoklu sınav, İran: Yılsonu tek sınav
Öğretmen Yetiştirme	4 yıllık üniversite eğitimi, ulusal sınav ve sözlü sınav	4 yıllık üniversite eğitimi, ulusal sınav ve sözlü sınav	Öğretmen olma süreci benzerdir	İran: Hizmet içi eğitim üniversite programı sırasında, Türkiye: Hizmet içi eğitim meslek sırasında
Eğitimde Karma Sistem	Karma eğitim	Cinsiyete göre ayrı eğitim	-	Türkiye: Karma eğitim, İran: Ayrı eğitim
Kıyafet Zorunluluğu	Yok	Siyah giysi zorunluluğu, başörtüsü zorunluluğu	-	İran’da kıyafet ve başörtüsü zorunluluğu
Yurt Dışı Eğitim	Tüm öğrenciler serbest	Kız öğrenciler kısıtlı	-	Türkiye: Serbest, İran: Kız öğrenciler kısıtlı
Okul Yöneticisi Seçimi	Öğretmenler arasından, yükseköğretim mezunu, soruşturma geçmemiş	Öğretmenler arasından, yükseköğretim mezunu, soruşturma geçmemiş, İslam’a inanma şartı	Yöneticiler öğretmenlerden seçilir	Türkiye: 8 yıl sınırı, sözlü sınav, karma yöneticilik; İran: Sınır yok, sözlü sınav yok, cinsiyete göre yönetici

Tablo 10*2021 PIRLS Sonuçları: Türkiye ve İran*

Ülke	Puan	Sıralama (57 Ülke Arasında)	Notlar
Türkiye	496	39	Puanını en çok artıran 2. ülke
İran	413	48	

Progress in international reading literacy study (PIRLS), 2021

PIRS sonuçlarına göre Türkiye İran'dan daha iyi durumdadır. Ancak diğer ülkelerle karşılaştırılırsa durum çok iyi görünmemektedir.

Tablo 11*Türkiye'de Kız ve Erkek Öğrencilerin PIRLS 2021 Puanları*

Cinsiyet	Puan	Notlar
Kız Öğrenciler	505	Ortalamanın üstünde
Erkek Öğrenciler	488	

Progress in international reading literacy study (PIRLS), 2021

Kız öğrencilerin ortalama puanı erkek öğrencilerinkinden daha yüksek çıkmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Mahmut Özer ileri düzeye ulaşan öğrenci sayısının arttığını alt yeterlik grubundaki öğrenci sayısının azaldığını belirtmiştir. Bu durum Türkiye eğitim sisteminde fırsat eşitliğinin arttığını ve daha çok öğrencinin nitelikli eğitimden faydalandığı anlamına geldiği şeklinde yorumlanmıştır (Euronews).

Tablo 12*2019 TIMSS Sonuçları: Türkiye ve İran*

Başarı Dağılımı	Türkiye Sıralama	İran Sıralama
4. Sınıf Matematik	23	50
8. Sınıf Matematik	20	29
4. Sınıf Fen	19	48
8. Sınıf Fen	15	32

Trends in international mathematics and science study (TIMSS), 2019

Genel anlamda Türkiye TIMSS ölçek orta noktası üzerinde yer alırken İran bu noktanın altında kalmıştır (TIMSS, 2019).

Tablo 13. PISA 2022 sonuçları: Türkiye

Alan	Türkiye Puanı	Türkiye Sıralaması (81 OECD Ülkesi Arasında)
Matematik	453	32
Fen	476	29
Okuma	456	30

Milli Eğitim Bakanlığı, 2023

PISA (Uluslararası öğrenci değerlendirme programı, Programme for international student assessment) verilerine göre, Türkiye PISA 2022’de Türkiye matematik, okuma becerileri ve fen alanlarında OECD ortalamasının altında puan almıştır. Erkek ve kız öğrenciler dünya genelinde matematikte benzer performans gösterirken Türkiye’de kızlar okuma becerilerinde erkeklerden 25 puan daha iyi performans göstermiştir. Türkiye matematik, fen ve okuma becerileri alanlarında bütün katılımcı ülkelerle karşılaştırılırsa ortalamanın üstünde yer almaktadır. Ancak, OECD ülkeleri ortalamasının altında kalmıştır (MEB, 2023). İran OECD ülkeleri arasında bulunmadığı için sıralamada yer almamıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada güçlü ilişkilere sahip iki komşu ülke olan Türkiye ve İran’ın eğitim sistemleri incelenerek, aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar vurgulanmıştır. Türkiye ve İran’ın tarihin en iyi komşularından oldukları söylenebilir. Öyle ki bilinen tarih süresince ilişkilerini ve iletişimlerini iyi bir şekilde sürdürebilmişlerdir. İnanç bakımından iki toplumun birbirine yakın olması bu iyi ilişkilerin sürdürülebilirliği açısından etkili olmuştur. Türkiye ve İran İslam dünyasının iki önemli ülkesidir. Bu ülkeler arasındaki sıcak ilişkiler hem dünyadaki hem de orta doğudaki barışa katkı sağlayabilir. Türkiye ve İran’ın eğitim sistemleri farklı ideolojik temellere dayanmaktadır. Her ne kadar ideolojiler farklı olsa da nihayetinde evrensel nitelikte insan yetiştirmek her ülkenin ortak amacı olarak görülebilir. Nitekim günümüzde küresel vatandaşlık olgusu üzerine odaklanılmaktadır.

Türkiye ve İran’ın aynı zamanlarda modernleşmeye ve batılılaşmaya başlamaları her alanda olduğu gibi eğitim sistemleri üzerinde de değişmelere sebep olmuştur. Aynı dönem olarak vurguladığımız zamanlar Türkiye Cumhuriyeti’nin ilan edildiği ve

sonraki süreci kapsamaktadır. O dönemlerde iki ülke de Fransız eğitim sisteminden esinlenmişlerdir. Türkiye eğitimi o dönemde laik, milli ve Atatürkçü bir yol izlemiştir. O dönemde Pehlevi Hanedanlığı bünyesinde olan İran eğitimi de milli ve modern bir yol izlemiştir. Türkiye eğitim sistemindeki Atatürkçü anlayış dışında, o dönemde iki ülkenin eğitim sistemleri birbirleri ile aynı yapı ve düşünce üzerine şekillenmişlerdir. İran ve Türkiye'nin eğitim sistemleri, ülkelerinin sosyo-kültürel ve politik yapıları doğrultusunda şekillenmiştir. Türkiye'nin eğitim sistemi hala aynı yolda ve aynı amaçlarla ilerlerken, İran'ın eğitim sistemi de yönetim sistemi gibi tamamen değişmiştir. Türkiye'nin hala aynı çizgide olmasının uluslararası sınav sıralamalarında İran'dan daha önde olmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir. 1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam Devrim'i ile İran eğitim sistemi ve ideolojileri yıkılmış ve yeniden oluşturulmuştur. Yeni yönetim ideoloji olarak milli ve İslam anlayışlarını esas almış ve eğitim sisteminin merkezine de bu kaidelerini koymuştur. Öncesinde benimsenen batılı ve modern eğitim yıkılmış olsa da kalıntıları günümüzde kadın dayanışmaları ya da kadınların istedikleri haklar olarak karşımıza çıkabilmektedir.

İki ülkenin yönetim yapısı da merkeziyetçidir (Bakhshalizadeh ve Karimi, 2019). Tüm kararlar merkezde alınmakta ve taşra teşkilatında uygulanmaktadır. Türkiye'de eğitimin genel amaçları kavramsal olarak belirtilmiş, İran'da ise genel amaçlar detaylandırılarak belirtilmiştir. Türk eğitim sisteminin genel amaçları Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık, laiklik ve karma eğitim bakımından İran eğitim sisteminden farklıdır. İran eğitim sisteminin genel amaçları da Peygamber'in sünneti, imam inancı, Kur'an ve Velayet-i Fakih açısından Türk eğitim sistemi ile farklılık göstermektedir. İran ve Türkiye eğitim sistemi amaç ve ilkeleri bilimsellik, milliyetçilik, eğitimde sosyal adalet, manevi ve kültürel değerler, toplumsal ve kişisel gelişim ve zorunlu temel eğitim açısından benzerlik göstermektedir. Ancak İran eğitim sisteminin yoğun ideolojiler doğrultusunda şekillendirilmesinin eğitimde bilimsel ve eleştirel düşüncenin ön plana çıkmasını zorlaştırdığı düşünülmektedir. Bu yoğun ideolojik düşüncelerin, eğitim programlarını çağın gereksinimlerine uygun şekillendirmede zorluklara sebep olduğu düşünülmektedir. İki ülkede önemsenmesi gereken bir diğer konu ise, kız çocuklarının eğitime katılımının erkeklerden daha az olmasıdır. Her iki ülke de bu konuda daha çok çaba göstermeli ve daha çok kız çocuğunu eğitime dahil etmelidir. Gelişmiş ülkelerde eğitimde kız ve erkek ayrımı yapıldığı düşünülmektedir. Bilime ve eleştirel düşünceye yaklaşmak için bu engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Eğitim finansmanı kriterleri ülkelerin gelişmişlik düzeylerini göstermektedir. Eğitim finansmanı 20. ve 21.yy'da insani gelişmeye paralel olarak görülmüş ve önem kazanmıştır. Devlet, ideoloji ve politikaları doğrultusunda nitelikli insan gücü yetiştirmek amacıyla eğitime yeterli bütçeyi ayırmalı ve finansmanı sağlamalıdır. İki ülkenin eğitim harcamaları göz önünde bulundurulduğunda OECD üyesi ülkelere göre kaldıkları görülmektedir. Ancak İran Türkiye'ye göre eğitime ayırdığı finansman bakımından daha da geri seviyelerde kalmıştır. İki ülkenin PIRLS ve TIMSS sıralamalarında geride kaldıkları göz önünde bulundurularak eğitime ayırdıkları finansmanı artırmaları gerekmektedir. Bu doğrultudaki bir diğer husus her iki ülkede de öğretmen başına düşen öğrenci sayısının gelişmiş ülkelere çok daha fazla olmasıdır. Türkiye'de 2016 yılından sonra bu oranın artmasında dışarıdan gelen göçlerin etkili olduğu düşünülebilir. Gelişmiş ülkelerdeki gibi her öğretmene 14 öğrencinin düşmesi ile her iki ülkenin de eğitim başarısını artıracığı düşünülmektedir. İki ülkenin uluslararası sınav başarı oranlarına ve sıralamalarına bakılırsa eğitim sistemlerinde yeniliklerin olması gerektiği düşünülmektedir. Her iki ülkede de öğretmen yetiştirme, istihdam etme ve yönetici seçimi noktalarında değişikliklerin olması ile başarı oranlarının artacağı düşünülmektedir. Kısacası her iki ülke de eğitimde kaliteyi artırmak ve uluslararası düzeyde rekabet edebilir öğrenciler yetiştirmek için çeşitli reformlar yapılmalıdır. Tüm veriler doğrultusunda Türkiye ve İran eğitim sistemlerinde benzerlikler ve farklılıkların olduğu gözlemlenmektedir.

ÖNERİLER

1. Her iki ülke de bütçelerinden eğitime daha çok pay ayırmalıdır. Eğitime ayırdıkları finansman bakımından OECD ülkelerinin çok gerisinde kalmışlardır. Gelişmiş ülkelere eğitime ayrılan pay ve başarı doğru orantılı kavramlar olarak görülebilmektedir.
2. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının her iki ülkede de azaltılması başarının artmasına sebep olabilir.
3. Her iki ülkede erkeklerin eğitime katılımı fazlayken kızların oranı daha azdır. Kız ve erkek ayrımı yapılmadan tüm öğrencilerin eğitime katılması genç ve yetenekli beyinler elde etme açısından önemli görülmektedir.
4. PIRLS ve TIMSS sınavları başarı oranları göz önünde bulundurulursa her iki ülkede de daha nitelikli öğretmen yetiştirme programları tekrar gözden geçirilmelidir.
5. Yine uluslararası sınavların başarı oranları göz önünde bulundurularak eğitim kurumlarına yönetici seçimi her iki ülke içinde yeniden yapılandırılmalıdır.

Başarı oranlarının düşük olmasından dolayı her iki ülkenin eğitim sistemlerinde yeniliklerin yer alması gerektiği düşünülmektedir.

6. Karşılaştırmalı eğitim bakımından Türkiye ve İran eğitim sistemlerinin derinlemesine analiz edilebilmeleri için daha çok araştırmaya konu olmaları gerekmektedir.

Çatışma Beyanı

Yazar çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abrahamian, E. (2014). *Modern İran Tarihi*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akar, A. (2020). *Sağlık turizmi kapsamında termal oteller ve dış turizm talebinin yapılan analizi: Aydın ili örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Al Jazeera Turk. (2014). *Geçmişten günümüze Türkiye-İran ilişkileri*. 31 Ekim 2023 tarihinde [Geçmişten günümüze Türkiye-İran ilişkileri | Al Jazeera Turk - Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Türkiye ve çevresindeki bölgeden son dakika haberleri ve analizler](#) adresinden edinilmiştir.
- Aşık, M. O. (2006). 1851 yılından günümüze İran eğitim sisteminin beklenmeyen sonuçları. *Sosyoloji Dergisi*, 16, 136-158.
- Avanaki, H. J. ve Sadeghi, B. (2014). A comparative study of teacher education in Iran and the UK. *Journal of Language Teaching and Research*, 5(5), 1153-1159.
- Aybek, Ş. (2018). *Türkiye hepimizin eğitim hepimizin içinde Perslerden Farslara İran eğitim sistemi*. Son Çağ Yayınları. <https://sahinaybek.com.tr/perslerden-farslara-iran-egitim-sistemi/>.
- Bahai Institute for Higher Education (BIHE). *Welcome to Bahai institute for higher education*. 07 Kasım 2023 tarihinde <https://www.bihe.org/> adresinden edinilmiştir.
- Bakhshalizadeh, S. ve Karimi, A. (2019). Islamic Republic of Iran. *IEA TIMSS*, 1-15. <https://timssandpirls.bc.edu/timss2019/encyclopedia/pdf/Islamic%20Rep%20of%20Iran.pdf>.
- Balkan, S. ve Tiryaki, F. (2014). İran mitolojisinin İslam Devrimindeki rolü & Humeyni ve Şah'ın söylemlerinin analizi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 85-113.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Baniasad-Azad, S., Tavakoli, M. ve Ketabi, S. (2016). EFL teacher education programs in Iran: the absence of teachers' involvement. *Iranian Journal of Applied Linguistics (IJAL)*, 19(2), 61-86.
- Başbuğ, Ç. (2020). *Bağlama metotlarında/kitaplarında görülen farklı terim ve simgelerin bağlama eğitiminde kullanılma durumları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Bezzina, C. ve Michalak, J. (2009). Preparing student teachers for teaching practicum. Anja Swennen, Marcel van der Klink (Ed's). In *Becoming a Teacher Educator Theory and Practice for Teacher Educators* (163-171). Springer.
- Birdişli, F. (2012). İran'ın nükleer teknoloji politikası ve Türkiye için yaratacağı sonuçlar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(15), 33-53.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Ceylan, A. K. (2009). *Çılgık çılgına İran*. Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Cleveland, W. L. (2004). *Modern Ortadoğu Tarihi*. Agora Kitaplığı.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2005). *Research methods in education*. RoutledgeFalmer.

- Çavuş, E. (2020). *Türkiye’de sosyal girişimciliğin finansmanında alternatif bir yöntem: Kitlese fonlama model önerisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Düzce Üniversitesi.
- Çınar, İ. (2014). Türk eğitim politikasında batı etkisi. *Turan Sam*, 6(22), 20-51.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (3.Baskı). Pegem A Yayıncılık.
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA). (2019). *Eğitim*. 29 Ekim 2023 tarihinde <https://www.dakairanmasasi.com/discover-iran/genelbakis/egitim#:~:text=800%20bin%20okul%20%C3%B6ncesi%20%C3%B6%C4%9Frencinin,Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Frenimde%20%C3%B6%C4%9Frenci%20say%C4%B1s%C4%B1%204%20milyondur> adresinden edinilmiştir.
- Domazeti, R. (2018). *İran’da eğitim: batı eğitim mirasından devrimci eğitime*. Araştırma 76, İnsamer. 10 Kasım 2023 tarihinde [*rapor-iran-da-egitim-bati-egitim-mirasindan-devrimci-egitime.pdf](http://rapor-iran-da-egitim-bati-egitim-mirasindan-devrimci-egitime.pdf) adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, İ. (2003). Karşılaştırmalı eğitim: Türk eğitim bilimleri çalışma alanları içinde önemsenmesi gereken bir alan. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 0-0.
- Ergün, M. (1985). *Karşılaştırmalı Eğitim*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Etheredge, L. (ed.). (2011). *Middle East Region in Transition Iran*. Britannica Educational Publishing.
- Euronews. *PIRLS okuma araştırması: Avrupa ülkeleri ve Türkiye’de çocukların okuma başarıları nasıl?* 10 Kasım 2023 tarihinde <https://tr.euronews.com/kultur/2023/05/17/pirls-okuma-arastirmasi-avrupa-ulkeleri-ve-turkiyede-cocuklarin-okuma-basarisini-nasil> adresinden edinilmiştir.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). *FAO country profiles: İran*. 29 Ekim 2023 tarihinde <https://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=IRN> adresinden edinilmiştir.
- Fundamental Reform Document of Education in I. R. Of Iran (FRDE). 2011. *Fundamental Reform Document of Education in I. R. Of Iran*. 5 Kasım 2023 tarihinde <http://en.oerp.ir/sites/en.oerp.ir/files/sandtahavol.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Ghasemy-Aqdamy, M. (2016). *A comparative research with regard to the policies and applications of electing, assigning and training of elementary school principals* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi, Teftiş, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı.
- Hoveyda, F. (2003). *The Shahand The Ayatollah: Iranian Mythology and Islamic Revolution*. Praeger.
- Human Development Reports (UNDP). (2024). *Human development insights*. 11 Temmuz 2024 tarihinde <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks> adresinden edinilmiştir.
- Independent Türkçe. (2023). *İran’da eğitim sadece zenginler için... Okuldan ayrılan çocukların sayısı artıyor*. 29 Ekim tarihinde <https://www.indyturk.com/node/661576/d%C3%BCnya/i%CC%87randa-e%C4%9Fitim-sadece-zenginler-i%C3%A7in-okuldan-ayr%C4%B1lan-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-say%C4%B1s%C4%B1-art%C4%B1yor> adresinden edinilmiştir.
- İran Araştırmaları Merkezi (İRAM). (2019). *İran’da nüfus dağılımı ve istatistikler*. 29 Ekim 2023 tarihinde <https://iramcenter.org/iranda-nufus-dagilimi-ve-istatistikler-2125> adresinden edinilmiştir.

- İran İstatistik Merkezi (AMAR). (2016). *Census 2016-general results*. 29 Ekim 2023 tarihinde <https://www.amar.org.ir/english/Population-and-Housing-Censuses/Census-2016-General-Results> adresinden edinilmiştir.
- [İran \(aa.com.tr\)](http://iran.aa.com.tr). *İran*. 31 Ekim 2023 tarihinde [İran \(aa.com.tr\)](http://iran.aa.com.tr) adresinden edinilmiştir.
- Karadağ- Yılmaz, R. ve Yeganeh, E. (2020). Türkiye ve İran sınıf öğretmeni yetiştirme sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(24), 1-31.
- Kaya Şengün, A. (2020). *8.sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Kayahan- Karakul, A. (2014). İran ve Türkiye’de eğitim finansmanının karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(31), 67 – 87.
- Korkut-Owen, F., Damırcı, E. S. ve Molaei, B. (2013). İki orta doğu ülkesinde psikolojik danışma ve rehberlik alanı: Türkiye ve İran. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 81-103.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage Publications.
- Leung, L. (2015). Validity, reliability, and generalizability in qualitative research. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 4(3), 324-327.
- Liu, T. (2022). *Myth vs. fact: education in İran*. American Iranian Council. 5 Kasım 2023 tarihinde <https://www.us-iran.org/resources/2016/10/10/education> adresinden edinilmiştir.
- Lutz, W., Cuaresma, C. J., ve Abbasi-Shavazi, M. J. (2010). Demography, education, and democracy: global trends and the case of Iran. *Population and Development Review*, 36(2), 253-281.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2012). *Millî eğitim bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği*. 13.01.2025 tarihinde <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Milli eğitim istatistikleri örgün eğitim 2016/2017*. 13.01.2025 tarihinde <https://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-20162017/icerik/270> adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2023). *PISA 2022 Türkiye raporu*. 14 Aralık 2023 tarihinde <https://pisa.meb.gov.tr/www/pisa-2022-turkiye-raporu-yayimlandi/icerik/11> adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). *Bakanlık Yurt Dışı-İran- Tahran Türk İlkokulu*. 01 Kasım 2023 tarihinde https://tahranturkokulu.meb.k12.tr/999/93/974663/okulumuz_hakkinda.html adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. 11 Temmuz 2024 tarihinde https://kadisehri.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_11/07101659_Okul_Oncesi_ve_YlkoYretim_YonetmeliYi.pdf adresinden edinilmiştir.
- Mogalakwe, M. (2006). The use of documentary research methods in social research. *African Sociological Review*, 10(1), 221-230.
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Goh, S., ve Cotter, K. (Eds.) (2016). *TIMSS 2015 encyclopedia: education policy and curriculum in mathematics and science*. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center <https://timssandpirls.bc.edu/timss2015/encyclopedia/>.

- Nezarat-Alhossaini, M. ve Ketabi, S. (2012). Teacher training system and EFL classes in Iran. Akdeniz Language Studies Conference 2012. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 70, 526 – 536.
- Noble, H. ve Smith, J. (2015). Issues of validity and reliability in qualitative research. *Evidencebased Nursing*, 18(2), 34-35.
- Organization for economic co-operation and development (OECD). (2018). *Reading performance (PISA). Mathematics performance (PISA). Science performance (PISA)*. 10 Kasım 2023 tarihinde <https://data.oecd.org/pisa/mathematics-performance-pisa.htm> adresinden edinilmiştir.
- Özlük, D. (2017). İran ve Türkiye eğitim sistemlerinin amaçlarının karşılaştırmalı analizi. *Anemon, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 729-757.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. SAGE Publishing.
- Progress in international reading literacy study (PIRLS). (2021). *PIRLS 2021 international results in reading*. 10 Kasım 2023 tarihinde <https://pirls2021.org/results/> adresinden edinilmiştir.
- Saldana, J. (2011). *Fundamentals of qualitative research*. Oxford University Press.
- Surfiran. (2023). *How does Iran's education system look like?* 5 Kasım 2023 tarihinde <https://surfiran.com/mag/how-does-irans-education-system-look-like/> adresinden edinilmiştir.
- Şanlı, E. (2021). *Türkiye'nin doğusundaki ülkelerden eğitim denetimi ve Türkiye ile karşılaştırılması*. 01 Kasım 2023 tarihinde <https://www.ersinsanli.com.tr/turkiyenin-dogusundaki-ulkelerden-egitim-denetimi-ve-turkiye-ile-karsilastirilmasi/> adresinden edinilmiştir.
- Taflioğlu, M. S. (2010). *Şah Nasıl Mat Oldu*. Kripto Yayınları.
- Tamer, Y. (2010). *Basic changes in iranian education system before and after Islamic revolution* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Tatlı, S. ve Adıgüzel, O. C. (2012). Türkiye'deki Lisansüstü Karşılaştırmalı Eğitim Tezlerinin Çok Boyutlu Bir İncelemesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 143-150.
- The American Association of Collegiate Registrars and Admissions Officers (AACRAO). (2024). *Iran (Islamic Republic of)*. 11 Temmuz 2024 tarihinde [https://www.aacrao.org/edge/country/iran-\(islamic-republic-of\)](https://www.aacrao.org/edge/country/iran-(islamic-republic-of)) adresinden edinilmiştir.
- The World Bank. (2020). *Government expenditure on education, total (% of GDP)-Iran, Islamic rap.* 11 Temmuz 2024 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=IR> adresinden edinilmiştir.
- Trends in international mathematics and science study (TIMSS). (2019). *TIMSS 2019 international database*. 10 Kasım 2023 tarihinde <https://timss2019.org/international-database/> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022). *İran'ın siyasi görünümü*. 29 Ekim 2023 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/iran-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden edinilmiştir.

- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2022). *Ülke künyesi*. 31 Ekim 2023 tarihinde [Ülke Künyesi / T.C. Dışışleri Bakanlığı \(mfa.gov.tr\)](https://mfa.gov.tr) adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2020). *İran ülke profili*. 31 Ekim 2023 tarihinde <https://www.deik.org.tr/uploads/iran-ulke-profil-2020.pdf> ve [İran Ekonomisinin Sektörel Değerlendirilmesi \(ticaret.gov.tr\)](https://ticaret.gov.tr) adresinden edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2022*. 30 Aralık 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Egitim-Harcamalari-Istatistikleri-2022-49574> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İstatistiklerle çocuk, 2022*. 11 Kasım 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674#:~:text=Be%C5%9F%20ya%C5%9F%20net%20okulla%C5%9Fma%20oran%C4%B1,oran%C4%B1%20%89%2C7%20oldu> adresinden edinilmiştir.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2022). *UIS releases new data for SDG 9.5 on research and development*. 5 Kasım 2023 tarihinde <https://uis.unesco.org/en/news/uis-releases-new-data-sdg-9-5-research-and-development> adresinden edinilmiştir.
- United States Institute of Peace. (2020). *The Iran Primer*. 5 Kasım 2023 tarihinde <https://iranprimer.usip.org/blog/2020/dec/09/part-5-statistics-women-iran#:~:text=Female%20adult%20literacy%20more%20than,to%2099%20percent%20in%202017> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C. ve Türkoğlu, A. (2018). Karşılaştırmalı Eğitim Yansımaları: On yıl sonra. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 31-45. <https://doi.org/10.30803/adusobed.323374>